

Doelgericht informatie verzamelen in een formatieve les

Exitcards inzetten als hulpmiddel

Tekst: Pieter Gerrits
SLO, december 2020

Inleiding

Hoe verzamel je informatie over de leerontwikkeling van kinderen in een formatieve les? Welke informatie verzamel je en welke hulpmiddelen kun je daarbij inzetten? Welke passende vervolgacties kun je uitvoeren vanuit de verzamelde informatie? In deze notitie zoomen we in op het gebruik van exitcards in zowel primair als voortgezet onderwijs. We leggen uit hoe je in een les doelgericht met exitcards aan de slag kunt gaan. Ook beschrijven we verschillende functies van de exitcards. Dat doen we aan de hand van vier voorbeelden waarbij we steeds een andere functie van de exitcards belichten.

Beslissingen nemen op basis van verzamelde informatie

Stel je leraar Koen voor: hij wil informatie verzamelen om te weten waarmee hij de volgende dag zijn les moet beginnen. Na zijn uitleg en verschillende oefeningen, laat hij leerlingen het antwoord van een opgave op een kaartje schrijven, zonder hun naam erop. Aan het eind van de les leveren alle leerlingen de kaarten in. De leraar bekijkt de kaarten en gooit ze daarna in de prullenbak. Hij trekt een conclusie: 'nu weet ik waar ik morgen met mijn les moet beginnen'.

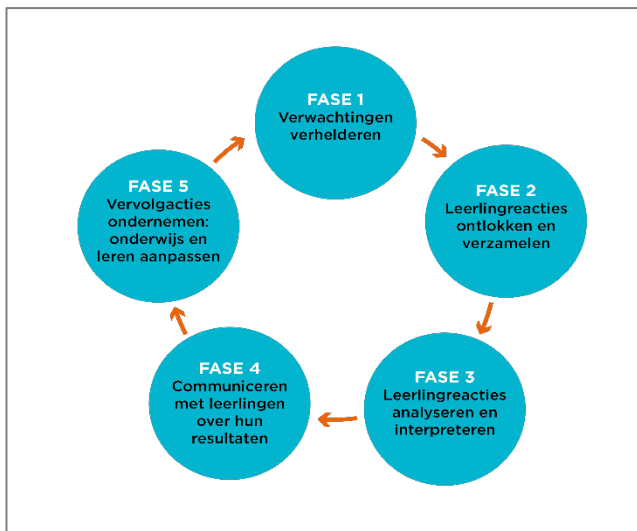
Het had ook anders gekund. Leraar Koen had de leerlingen ook de antwoorden in hun schrift kunnen laten schrijven en vervolgens de schriften na kunnen kijken. Hij zou dan individuele feedback aan leerlingen kunnen geven. Of hij had ervoor kunnen kiezen om de kaarten met de leerlingen te bespreken en in te gaan op de verschillende oplossingen van sommen. Koen koos voor het gebruik van de kaarten om het startpunt van de volgende les te bepalen op basis van de antwoorden van de leerlingen. De anonieme kaarten boden hem hiervoor genoeg informatie.

Formatief evalueren

Bovenstaand voorbeeld laat zien hoe je in de klas formatief evalueren kunt vormgeven. Maar wat is formatief evalueren? Formatief evalueren heeft betrekking op alle activiteiten die leerlingen én leraar uitvoeren om de (leer)vorderingen van leerlingen in kaart te brengen, te analyseren en interpreteren en te gebruiken om betere beslissingen te nemen over vervolgstappen. Formatief evalueren biedt leerlingen inzicht in hun eigen leerproces en de leraar krijgt handvatten om onderwijs op maat te geven. Een belangrijk kenmerk van formatief evalueren is het nemen van beslissingen over passende vervolgacties.

Vervolgacties in het leerproces baseer je op verzamelde en geanalyseerde informatie over dit leerproces. Door van tevoren te bedenken welke informatie jij nodig hebt om een beslissing te nemen, kun je doelgericht informatie verzamelen. Wanneer we naar de cyclus van Gulikers & Baartman (2017) (zie kader) kijken

betekent deze benadering: welke mogelijke vervolgacties kan ik in fase 5 ondernemen. In fase 2 gaat het over het uitlokken en verzamelen van leerlingreacties, maar welke zijn dit dan in het licht van fase 5? Natuurlijk redeneren we vanuit de doelen en succescriteria die in fase 1 zijn besproken en vastgesteld. Die zijn het uitgangspunt. Voor het verzamelen en ontlocken van leerlingreacties zijn veel mogelijkheden denkbaar:

quizjes, wisbordjes, het leerlingenwerk op werkbladen, gesprekken met leerlingen, observaties en dashboards met *realtime* data. In dit artikel gaan we in op één specifieke vorm om informatie te verzamelen, namelijk de exitcard.

Exitcards als hulpmiddel

Exitcards zijn (papieren) kaarten met daarop een vraag, korte opdracht of een afbeelding. Het zijn concrete en tastbare instrumenten die snel in te zetten en te analyseren zijn, door zowel de leraar als de leerlingen. Daarom zijn exitcards een goed hulpmiddel bij het doelgericht verzamelen van informatie.

Het inzetten van de exitcards is eenvoudig en voor elk leerjaar in primair en voortgezet onderwijs geschikt. Voor elke leeftijd zijn er geschikte vragen, opdrachten en afbeeldingen op kaarten te bedenken, passend bij het leerdoel en de succescriteria (fase 1).

De inzet van exitcards werkt als volgt:

- De leraar stelt een vraag, presenteert een korte opdracht of geeft een afbeelding op de kaart.
- De leraar legt de koppeling tussen het leerdoel en de opdracht op de kaart.
- Leerlingen vullen meestal individueel het antwoord op de kaart in.

De vragen, opdrachten of afbeeldingen op de exitcard spreken voor zich. Soms hebben ze een verbeeldend element dat de vraag ondersteunt. Denk bijvoorbeeld aan een weerkaart, een *boarding pass*, een thermometer of passende *emoticons*. Omdat er zoveel exitcards bestaan, is het van belang de kaart te kiezen die past bij de informatie die jij nodig hebt om een beslissing in het leerproces te nemen. Die keuze hangt altijd samen met het lesdoel en de succescriteria (fase 1).

Verschillende doeleinden voor het inzetten van exitcards

Exitcards kunnen verschillende doeleinden hebben: waar wil je als leraar zicht op krijgen? We lichten hieronder vier doeleinden toe in een schema en voorzien die van voorbeelden in de tekst eronder.

Waar wil je zicht op krijgen?	Welke vragen kun je stellen?	Welk type exitcard past erbij?
<p>1. <i>Inschatting eigen leeropbrengst</i> Heeft de leerling het doel wel of niet gehaald? Of: in hoeverre beheerst de leerling een doel.</p> <p><i>Reflectie op succescriteria</i> Als leerlingen zelf succescriteria hebben geformuleerd, in hoeverre zijn die dan terug te zien in het leerproces of resultaat?</p>	<p>In hoeverre heb je je lesdoel behaald? Schaal je leerwinst in.</p>	<p>Hoe goed ben je nu al in het vermenigvuldigen of in rekenen met de verhoudingstabel? Met daarbij een schaal van 1 tot 10 of de kleuren groen/oranje/rood of smileys én ruimte om een opmerking te maken.</p>
<p>2. <i>Leeropbrengst</i> Je wil zicht krijgen op wat leerlingen hebben geleerd. Je krijgt een inhoudelijk antwoord.</p>	<p>Wat is het antwoord op deze concrete vraag?</p>	<p>Een kaart met een opdracht of opgave, waardoor je ziet of ze het lesdoel hebben gehaald en/of er sprake is van misconcepties bij leerlingen.</p>
	<p>Bedenk drie toetsvragen naar aanleiding van deze les, inclusief antwoord.</p>	<p>Uitgeschreven tekst in 3 punten.</p>
	<p>Geef drie vragen die je nog hebt over deze les.</p>	
<p>3. <i>A. Reflectie op leerproces (metacognitie)</i> Leerlingen geven aan wat hen helpt in het leerproces. Heeft de samenwerking met anderen, de uitleg van de leraar, een bepaalde opgave hen bijvoorbeeld geholpen om te leren?</p>	<p>Wie of wat heeft jou geholpen om het te begrijpen of te kunnen?</p>	<p>Denk aan verbeeldingen als weersymbolen (wolk/zon/onweer); aan smileys, aan routekaarten.</p>
	<p>Je hebt zojuist samengewerkt met een klasgenoot. Hielp dit bij het halen van je doel?</p>	
	<p>Wat heb jij nodig om dit lesdoel te halen? Oftewel: Ga je het zelf nog een keer proberen of heb je hulp nodig?</p>	
<p>4. <i>Self-efficacy</i> In hoeverre vertrouwen leerlingen op hun eigen kunnen? Dit betreft dus een beoordeling van de moeilijkheidsgraad van de opdracht door leerlingen zelf.</p>	<p>Welke emotie past bij deze les? Waar op de afbeelding plaats jij jezelf in deze les?</p>	<p>Smileys, weerkaarten, kaarten met een afbeelding</p>

Voorbeeld 1: *Inschatting eigen leeropbrengst*

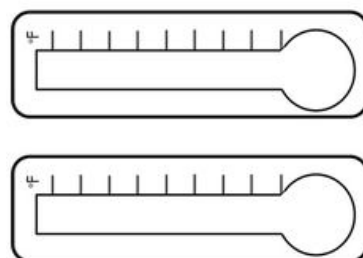
Je wilt een les geven over de samenhang tussen breuken, kommagetallen en procenten. Het lesdoel gaat dan ook over het omrekenen van kommagetallen naar procenten en breuken. De les bouwt voort op voorkennis en je wil weten of leerlingen deze voorkennis ook echt hebben om de volgende stap te zetten. In deze les betekent dit dat leerlingen zowel breuken als kommagetallen kunnen positioneren op een getallenlijn. Ze moeten begrijpen dat het om verhoudingen gaat. Deze kennis is nodig om ook de samenhang met procenten aan te kunnen brengen. Je wilt beslissen of je eerst extra aandacht moet besteden aan breuken en kommagetallen of dat je direct met procenten aan de slag kunt gaan.

In dit voorbeeld wil je vaststellen of leerlingen voldoende voorkennis en vaardigheden hebben om de volgende stap te zetten in het leerproces. Een volgend leerdoel veronderstelt voldoende beheersing van een onderliggend of vorig leerdoel. Niet alle leerlingen beheersen alle doelen. Sommige en soms bijna alle leerlingen kunnen nog wat extra's nodig hebben, zoals verlengde instructie of extra oefening.

Je vraagt leerlingen op de kaart aan te geven of ze het leerdoel beheersen. Laat ze dat eventueel aangeven op een schaal, zoals op deze kaart met een thermometer.

Leerlingen geven daarop bijvoorbeeld aan hoeveel antwoorden ze goed hadden, en daarmee in hoeverre zij het lesdoel beheersen. Dat kan in de vorm van symbolen, cijfers, kleuren of in een vorm van

schaalverdeling (thermometers). Deze inschatting maken ze niet op basis van hun gevoel maar op basis van de analyse van hun opbrengsten, dus de opgaven over breuken, kommagetallen en percentages (fase 3). Bij de analyse kunnen (mede)leerlingen zelf ook een rol spelen, bijvoorbeeld door elkaars werk na te kijken.

Voorbeeld 2: *Leeropbrengst*

In een serie rekenlessen over optellen en aftrekken merk je dat sommige leerlingen snel klaar zijn, anderen vragen om extra uitdaging en dat er ook een groep leerlingen is die wat meer moeite heeft met een bepaald onderdeel. Je wilt informatie over waar voor die groep leerlingen nu precies de moeilijkheid zit, zodat je daar je extra ondersteuning/instructie op kunt afstemmen.

In dit voorbeeld staat het leerproces centraal: je wilt weten waar de leerlingen in dit proces staan. Dat onderzoek je door ze te vragen naar *wat* ze hebben geleerd. Om deze gegevens op te halen gebruik je tekst, uitleg en gesprek.

KOPIEER-
BLAD 2

De 3, 2, 1-card

NAAM: _____ DATUM: _____

Drie dingen die ik in deze les ontdekte:

1.

2.

3.

Twee dingen die ik in deze les interessant vond:

1.

2.

Eén vraag die ik nog heb:

1.

Stel op de exitcard vragen als: 'Welke drie dingen heb je geleerd in deze les' of 'Bedenk 3 toetsvragen over de stof in de les'. Een voorbeeld van een kaart die je kunt gebruiken is De 3, 2, 1-card. Je kunt ervoor kiezen deze informatie alleen voor jezelf in kaart te brengen, bijvoorbeeld om te beslissen of je de volgende les wel of niet bepaalde voorkennis op gaat halen. Je kunt er ook voor kiezen om de

verschillen in de klas zichtbaar te maken en leerlingen passende duo's te laten vormen voor een vervolgactiviteit, rechtdoend aan het leerproces van elke leerling.

Een andere mogelijkheid is om een concrete opdracht of opgave te geven, waardoor je meteen zicht krijgt op het lesdoel, zoals in de kaart over woord benoemen hiernaast.

Hij is naar het nieuwe zwembad gefietst.

- Zelfstandig naamwoord: _____
- Bijvoeglijk naamwoord: _____
- Voorzetsel: _____
- Hulpwerkwoord: _____
- Lidwoord: _____
- Voltoid deelwoord: _____
- Persoonlijk voornaamwoord: _____

Voorbeeld 3: Metacognitie

Tijdens een les maak je gebruik van een werkvorm waarbij leerlingen in tweetallen in gesprek gaan over oplossingen. Een voorbeeld: een aantal maatbekers is gevuld tot een bepaald streepje. De inhoud is erboven vermeld in liters. De opdracht is om de inhoud in milliliters te bepalen. Je wilt na afloop van de werkvorm weten wat de leerlingen heeft geholpen om de juiste oplossing (met elkaar) te bepalen.

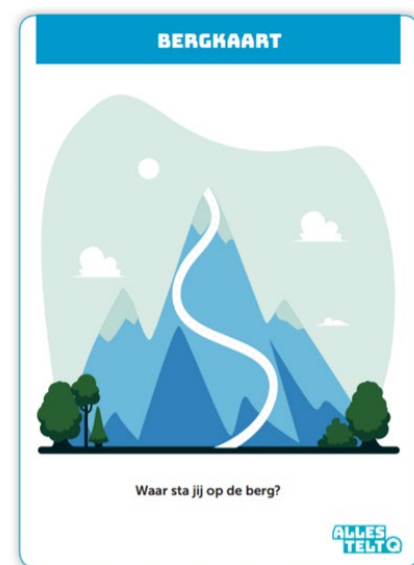
In dit voorbeeld gaat het erom dat leerlingen benoemen wat hen heeft geholpen om te leren, om een lesdoel te halen of om een werkvorm succesvol uit te voeren. De opbrengst kan zijn dat een leerling op de exitcard aangeeft welke rol de lesstof, medeleerling, leraar of een eigen aanpak of overtuiging daarbij heeft gespeeld. Dit inzicht in het (eigen) leerproces noemen we metacognitie.

Om metacognitie voor leerlingen klein en concreet zichtbaar te maken helpen kaarten met vragen als: Wie of wat heeft jou geholpen?

Voorbeeld 4: Self-efficacy

Je hebt bij schrijfvaardigheid instructie gegeven en voorbeelden laten zien waaraan een goede inleiding bij een informatieve tekst voldoet. Eerder heb je gemerkt dat sommige leerlingen last hebben van schrijfangst en schrijven associëren met 'moeilijk' en 'kan ik niet'. Deze gedachte belemmert hen om aan de schrijfo opdracht te beginnen. In een volgende les wil je dat leerlingen bij hun eigen tekst een goede inleiding schrijven. Voorafgaand aan de les onderzoek je daarom of leerlingen voldoende zelfvertrouwen hebben om de volgende stap te zetten. Afhankelijk daarvan besluit je of het nodig is om leerlingen meer zelfvertrouwen te geven. Dat kun je doen door hun groei te benoemen of een voorbeeld daarvan te geven. Je kunt ook een stap teruggaan in de leerlijn, terugkomen op een eerdere opdracht of visuele ondersteuning bieden.

Soms zijn leerlingen bang om opgaven te maken of om hardop een antwoord te geven uit angst dat ze falen. Als leraar vraag je de leerling naar het vertrouwen in eigen kunnen, maar het gesprek gaat vaak snel over naar de inhoud van de les of opdracht. Deze invalshoek kun je inzetten als aanknopingspunt voor een meer diagnostisch gesprek: vanuit pedagogisch oogpunt, maar ook met een didactische bedoeling. Naast een directe vorm van 'denk je dat je het kan', kan ook gekozen worden voor indirecte vraagstelling, bijvoorbeeld: 'waar sta jij op de berg? Geldt jouw plaats op de berg voor alle opgaven en waarom?' Het leidt de (zwakke) leerling af van zijn onvermogen 'ik kan het niet'. Het gesprek verloopt via de berg, waardoor de leerling vanuit een ander perspectief naar een lesdoel of opdracht kan kijken.

ThiemeMeulenhoff | Alles telt Q | Klimpakket

Hoe zet je de exitcards in?

1. Bepaal welke vervolgtacties je wilt en kunt maken in het kader van je lesdoel en succescriteria.
2. Bepaal welke informatie nodig is om daar zicht op te krijgen en hoe je die informatie kunt verzamelen bij leerlingen. Bedenk of een exitcard daar een passend hulpmiddel bij is.
3. Bepaal op basis van de informatie en de vraag/opdracht die je wil stellen welke kaart daar het beste bij past. De vier doelstellingen uit het schema kunnen helpen bij je keuze.
4. Bepaal of je van alle leerlingen individueel informatie nodig hebt en in hoeverre leerlingen samenwerken en de inhoud van een kaart met elkaar bespreken.

5. Analyseer de informatie op de exitcards, trek conclusies en neem een besluit over vervolgvacaties.
6. Bedenk of je de exitcards wilt nabespreken in de klas en zo ja, of je dat dan met de kaarten van enkele leerlingen doet of met die van de hele klas. Kaarten met een afbeelding (weerkaart, smileys, sfeerbeelden) vragen om een gesprek waarin je leerlingen hun keuze laat toelichten.

Exitcards zijn overal te vinden. Denk aan Pinterest, op juffrouwemke.com, op Klasse.be. Ook steeds meer leermiddelen maken gebruik van exitcards.

Literatuur

- Gulikers, J.T.M., & Baartman L.K.J. (2017). *Doelgericht professionaliseren: formatieve toetspraktijken met effect! Wat DOET de docent in de klas?* Wageningen/Utrecht: Universiteit Wageningen, Hogeschool Utrecht.
- Gerrits, P. (2019). Praktijk exitcards. Amersfoort, JSW, 103, meinummer, p.25-28.
- Govaerts, S. (2018). *Snapt iedereen de leerstof? Check het met 10 technieken*. Brussel, BE: Klasse.be.
- Hattie, J. (2014). *Leren zichtbaar maken*. Vlissingen: Bazalt.

Bronnen van de weergegeven exitcards

- De bergkaart p.6: Alles Telt Q van Thieme Meulenhoff.
- De 3,2,1-card p.5: Gerrits, P. (2019). *Praktijk exitcards*. Amersfoort, JSW, 103, meinummer, p.25-28.
- De exitcard Spelling: woord benoemen p.5: Leraar Richard Looten van de Driemaster in Nijmegen
- Kaart met de thermometer p.4: Pinterestpagina van Ariena Verbaan. Raadpleegbaar op: <https://nl.pinterest.com/arienaverbaan/formatief-toetsen-zelfevaluatie-exit-cards/>